Een oud poëziealbum uit 1847 op Aruba
'Gratos recuerdos de una época feliz'

Wim Rutgers

Deze albums waren een stuk geschiedenis, misschien een beetje sentimenteel, maar in ieder geval iets unieks. (John De Pool: Zo was Curaçao 1961: 118)

Op 24 oktober 1847 zat het in 1846 geopende kleine protestantse kerkje aan de Wilhelminastraat 1 in het Arubaanse Oranjestad tijdens de zondagsdienst stampvol. Voorganger A. van Dragt G.O (godsdienstonderwijzer) preekte die dag namelijk voor het eerst – en waarschijnlijk ook het laatst – in het Papiaments, daarmee de traditie verbrekend dat de protestanten hun geloof in het Nederlands beleden en beleefden, terwijl het Papiaments was voorbehouden aan het katholieke volksdeel. Zou in dat stampvolle kerkje ook de op de Mon Plaisir plantage wonende Regina Jacomina Bazin-Croes gezeten hebben? Het lijkt heel goed mogelijk.

Protestantisme en het Nederlands

Na een tijd van protestants kerkelijk verval werd in 1843 de oud-militair Abraham van Dragt (1816-1848) tot godsdienstonderwijzer aangesteld. Zijn graf bevindt zich op de protestantse begraafplaats in Oranjestad. De bevolking op het kleine eiland was nog gering. Per 1 januari 1848 woonden er 2048 vrijen en 535 tot slaaf gemaakten, in totaal dus 2593 inwoners op het eiland (*De Curaçaosche Courant* 18 maart 1848). De protestantse kerk telde slechts 411 leden, waaronder 108 blanken en de overigen van gemengd blank en Indiaans bloed (Krafft 1951: 409). Om deze gemeenteleden in hun eigen taal te bereiken preekte Van Dragt op 24 oktober 1847 in het Papiamento.

Van Dragt geeft in zijn prediking drie motieven waarom hij in het Papiamento sprak: mensen moeten de prediking begrijpen, de landstaal trekt meer mensen en ten derde is het Papiamento een middel om de gelovigen van de roomse dwaalweg op het rechte protestantse spoor te brengen.

Het antagonisme tussen katholiek en protestant werd door de Nederlandse taalbarrière van de protestantse kerk verdoezeld. De protestantse gemeente was met het gebruik van het Nederlands in de eredienst geen concurrent, maar door het Papiamento te gebruiken werd ze dat wel degelijk. Er zijn overigens geen bewijzen dat Van Dragts gebruik van het Papiamento nu gewoonte werd in de protestantse gemeente, niet door hem, noch door zijn opvolgers als Christaan van der Ree (1848-1858). Pas rond de tijd van de emancipatie werd het Papiamento meer structureel in de protestantse kerkdienst gebruikt, met name met de komst van dominee N. Kuiperi in 1858.

Een oud poëzie-album uit 1847 en de taalsituatie

Door de vondst van een poëziealbum uit 1847 en de overhandiging daarvan door Ellen Henriquez en Diandra Alders aan het Archivo Nacional Aruba op 4 juni 2015 hebben we uit onverwachte hoek wat meer gegevens over de taalsituatie op het eiland. Het album was eigendom van Regina Jacomina Croes (1819-1897), echtgenote van Louis Bazin (1793-1853) die eigenaar was van de plantage 'Mon Plaisir'. Na diens overlijden trouwde Regina Jacomina Croes met de sinds 1854 op het eiland wonende Italiaan Pietro (Pedro) Guiseppe (Joseph / José) Frigerio (1823-1863) die ze ook ruimschoots overleefde.

Het album bevat zeventien gedichten gedateerd tussen 1847 en 1889, waarmee we dus een van de oudste documenten uit de Arubaanse literaire wereld hebben. Regina Jacomina Croes begon met haar album toen ze al bijna dertig jaar oud was.

Dat poëziealbum is om diverse redenen een geweldige vondst. Behalve taalgegevens verschaft het poëziealbum een blik in het intieme familieleven van een van de vooraanstaande families van die dagen en het culturele klimaat waarin zij leefden op het kleine Aruba rond het midden van de 19e eeuw.

De poëtische bijdragen werden – in de volgorde van het album – geschreven door Anthony Croes (1847), Constancia Thielen (1847), Louis Bazin (1847), Constancia Thielen (1847), Susanna Maria Schultz (1847), Frederik Bennebroek Gravenhorst (1847), Magdalena S. Croes (1850), Borchard S. Croes (1850), Anna E. van der Biest (1852), Jacob Thielen (1847), Anna E. van der Biest (1852), Pietro Guiseppe Frigerio (1861), onbekend (1870), Gerard Evert Zeppenfeldt (1870), onbekend (1870), Maria [ ]lina Raven (1889) en Guiseppina M. Frigerio (1881).
Ze zijn in het Frans (2), Italiaans (1), Engels (1), Spaans (2) en de rest (11) in het Nederlands, geen enkel in het Papiamento – wat ook niet te verwachten was uit de tijdgeest omdat poëzie in die taal op de eilanden immers pas van na de emancipatie in 1863 dateert. Hoewel het Nederlands dus sterk overheerst, blijkt uit de bijdragen de meertaligheid van de familie, in dit geval veroorzaakt door huwelijk. Het album bevestigt wel het beeld dat de eilandelijke protestantse elite voor een gelegenheid als deze zich traditiegetrouw tot het Nederlands wendde. Overigens is het wel opvallend dat de laatste bijdragen uit 1881 en 1889 in het Spaans zijn, de taal die tegen het einde van de 19e eeuw de belangrijkste cultuurtaal van de eilanden zou worden.

Eilandelijke elite
Regina Jacomina Croes werd op 10 november 1819 op Aruba geboren en stierf op 19 november 1897. Ze overleefde haar twee echtgenoten Louis Bazin en Pietro (Pedro) Guiseppe (Joseph / José) Frigerio. Uit het tweede huwelijk werden geboren Magdalena Guiseppina (30-06-1857), gehuwd met Gerard Evert Zeppenfeldt; Victorio Francisco Plinio Americo (22-09-1858) en Angiolina Clotilde (12-08-1860), gehuwd met Benjamin Titus Henriquez. (Krafft 1951: 411)

De ouders van Regina waren Lourens en Magdalena Croes-Specht. Hij was onderdirecteur van de goudmijnen en zij de dochter van de Commandeur van Aruba, Borchard Specht, waarmee ze dus door geboorte al tot de eilandelijke elite gerekend kon worden.

Aan de familie Specht hebben we overigens ons oudste document in het Papiaments te danken. Pieter Specht, kleinzoon van Borchard Specht, die Commandeur van het eiland was in 1803, raakte in een zo'n groot conflict met B.G. Quant dat de rechter op Curaçao eraan te pas moest komen. Arubaanse 'boschwagters' verdedigden tijdens het proces hun commandeur met een ondertekende verklaring in het Papiaments: de eerste officiële Arubaanse tekst in het Papiaments. Een eerste artikel over deze ruzie tussen een bombardier en commandeur verscheen in *Amigoe-Ñapa* 6 januari 1990.
Hoewel het poëziealbum overwegend in het Nederlands was, betekent dat niet dat het Papiaments in die tijd niet de belangrijkste taal op het eiland was. De protestantse elite beheerste het Nederlands én het Papiaments, maar voor de 'gewone' Arubaan was het Papiaments de dagelijkse taal. Het Nederlands was hem vreemd.

Anekdotiek versus realiteit

De voorganger van Abraham van Dragt was Klaas van Eekhout, die zich beklaagde dat zijn 411 kerkgangers het Nederlands zo slecht beheersten: "Meer dan twee derden van deze menschen waren alleen dooplid, de meesten waren analfabeten, en Eekhout klaagt erover, dat ze hun gezang opzoeken in hun Bijbel, dien ze ondersteboven voor zich hebben, als ze al in de kerk komen, want de meesten verstaan geen Hollandsch. " (Eldermans 1934: 207) De terloopse opmerking dat van de 411 leden niet meer dan 108 blanken waren, haalt de traditioneel algemeen geponeerde stelling dat de Protestantse kerk slechts de witte bevolking diende onderuit.

Ook de Gaay Fortman schetste een dergelijk beeld van gering kerkelijk (be)leven: "Meer dan 2/3 gedeelte vergenoegt zich alleen van door den H. Doop tot de Hervormde gemeente te behooren, kan niet lezen noch schrijven, verstaat de Nederduitsche [Nederlandse] taal niet en vraagt nooit naar hetgeen in hunne kerk geleerd wordt. Toen de gouverneur in 1824 de gouvernementsschool bezocht waren daar slechts 31 leerlingen. Hij weet dit aan de traagheid der ouders in het ter school zenden hunner kinderen." Maar de werkelijke oorzaak lag volgens De Gaay Fortman elders en wel bij de vreemde onderwijs instructietaal, want "de godsdienst- en schoolonderwijzer hield zondags des morgens school en des avonds catechisatie, die beide slecht bezocht werden uit onkunde in de Nederduitsche [Nederlandse] taal." (De Gaay Fortman 1927/1928: 573-574)

Dit is natuurlijk leuk als anekdotiek, het opgeroepen beeld is eenzijdig, want de taalwereld rond de auteurs in het poëziealbum was een andere. De personen die daarin een bijdrage leverden waren goed op de hoogte van de moederlandse literaire cultuur en de Nederlandse taal. Bovendien was schrijven voor hen een dagelijkse bezigheid, zoals uit hun handschrift blijkt. Ze lazen *De Curaçaosche Courant* die vanaf 1816 Nederlandstalig was en waarin geregeld poëzie van lokale auteurs verscheen in diverse talen, maar zelfs voornamelijk in het Nederlands. Deze auteurs waren geworteld in de Europese literaire traditie van de 18e eeuwse Verlichting, het Classicisme en de Dichtgenootschappen met hun op de klassieken gefundeerde dichterlijke bijdragen, maar ook al in de gevoelige romantiek van de 19e eeuw. De lezers en dichters van *De Curaçaosche Courant* waren op de hoogte van wat er internationaal leefde in de culturele wereld en participeerden daarin.
Was bovendien niet al in 1824 Mosa Lampe, een jonge Arubaanse vrouw die Nederduitse [Nederlandse] verzen las en schreef, terwijl ze bovendien een Nederlandstalig welkomstlied schreef ter gelegenheid van de komst van de Curaçaose gouverneur P.R. Cantzlaar die de Arubaanse goudvelden kwam bekijken. Ze werd daarmee al in 1824 de eerste Arubaanse 'dichteres'. (Bosch 1836: 221 - 223) Vanuit dit soort context is een poëziealbum in het Nederlands niet zo'n grote bijzonderheid als op het eerste oog mocht lijken. Maar dan blijft nog wel de vraag of de in het album voorkomende gedichten origineel en door lokale auteurs geschreven waren of dat ze het product waren van nijvere kopieerkunst?

Actanten

Ook al in de 19e eeuw kwamen migranten uit aller 's heren landen naar het eiland. Louis Bazin werd op 26 juli 1793 in Landerneau, Bretagne (Frankrijk) geboren en stierf op 26 augustus 1853 in Aruba. Bazin kwam naar Aruba om goud te zoeken. Hij 'vond een vermogen aan goud en zijn huwelijksgeluk op Aruba' aldus Jan Meelis in zijn internetartikel *De geschiedenis van de woonwijk "MON PLAISIR"*.
"Louis Bazin arriveerde in 1830 op het eiland. Hij werd in dat jaar vermeld als eigenaar van een slaaf. Het goud van Aruba trok hem wel aan. (…) Men weet nu nog te vertellen dat Louis

wel veertig slaven had. Zij moesten voor hem goud zoeken in de rooien van oost Aruba," aldus R.Nooijen in 1967 in 'Aruba Nostra Mon Plaisir herinnering aan Franse immigranten'." Louis Bazin trouwde op 31 oktober 1838 op zijn 45ste levensjaar met Regina Jacomina Croes die toen nog net geen negentien jaar oud was.
In datzelfde jaar 1838 verwierf Bazin op 10 februari door een akte van vergunning Nº 92 pachtgrond van meer dan vijftig hectare waar hij een (aloë-)plantage begon die hij 'Mon Plaisir' noemde. De huidige wijk Mon Plaisir herinnert er nog aan, maar zijn plantage was veel groter dan de omvang van de huidige wijk. De plantage grensde aan plantage Sividivi en tussen de huidige Adriaan Laclé boulevard en de Fergusonstraat. Er bevonden zich twee meren op dit terrein, een waar nu de Biblioteca Nacional Aruba staat en een waar nu de Vondellaan is. (Jan Meelis) Nogmaals R.H. Nooijen: "Als plantage is Monplaisir voor goed van de kaart van Aruba verdwenen. Maar de naam is gebleven. Het plantagehuis van *Louis* Bazin was gelegen, waar nu Sweelinckstraat 19 ligt. Een dadelpalm en een paar tamarindebomen aldaar zijn de enige overblijfselen van het oude Monplaisir, nu Sweelinckstraat, Sibeliusstraat en begin van Adrian Laclé Boulevard." (*Amigoe* 8 februari 1967)

Louis Bazin behoorde door zijn economische positie tot de lokale elite, wat bijvoorbeeld ook uitgedrukt werd door zijn (her)benoeming als een van de twee leden 'der adviserende Commissiën op de onderhoorige eilanden. (CC 3 I 1852) Een jaar later zou Louis Bazin overlijden en werd hij vervangen door 'B. S. Croes, burger en ingezeten op dat eiland'. (De Koloniale Secretaris, J. Schotborgh Hz. in de CC 29 X 1853; 5 XI 1853).

Na het overlijden van Louis Bazin in 1853 hertrouwde Regina Jacomina Croes een klein jaar later, op 23 augustus 1854, met Pedro Joseph Frigerio, geboren op 18 juni 1823 in Como, Lombardia in Italië, die in 1854 via San Francisco naar Aruba gekomen was. Jan Meelis schrijft nog dat Frigerio als Don (Jonkheer) als telg uit een oeroud adellijke geslacht uit de 12de eeuw stamde. Hij was bijna vier jaar jonger dan zijn bruid. Frigerio nam de bezittingen met de slaven over. (Nooijen 1967) Al een paar jaar later lezen we echter in *De Curaçaosche Courant* de in 1859 geplande verkoop van de Mon Plaisir plantage:

> Te koop OP HET EILAND *ARUBA*, EEN DER BESTE PLANTAGIEN, genaamd *MON* PLAISIR, met een groot inventaris van vee, enz., alsmede EEN ANDER PLANTAGIE, genaamd CATUMBA, aankomende den Heer P. G. Frigerio. De bovengemelde plantagien kunnen gezamenlyk of afzonderlyk verkocht worden. Voor nadere informatien vervoege men zich alhier by H. EVERTSZ. Curacao den 13 Mei 1859 (CC 14, 21 V 1859)

Of de plantage inderdaad verkocht werd, kon ik niet achterhalen. Maar heel waarschijnlijk niet, want op de dag van de abolitie per 1 juli 1863 kregen ook de slaven van P. Frigerio de vrijheid: 27 slaven op de plantage "Mon Plaisir" en één slaaf te Rooi Taki en een ander slaaf te Nuñe, volgens Jan Meelis.

Na de emancipatie van de slaven in 1863 besloot Don Pedro Frigerio samen met zijn vrouw en kinderen terug te keren naar zijn geboorteland Italië, maar stierf helaas onderweg in Venezuela op 30 september 1863 te Yaritagua, volgens Jan Meelis. Hier is in de bronnen van verwarring sprake, want Krafft (1951: 411) schrijft dat Frigerio plotseling stierf op een reis door Italië op weg naar Como bij Milaan. Hij had volgens Nooijen zijn vrouw en drie kinderen bij zich: "De vrijmetselarij - in Italië of in Venezuela? - zorgde voor zijn begrafenis en hielp Nina met de drie kinderen weer naar Aruba terug te reizen." Zo was

Regina Jacomina Croes andermaal weduwe. “Merkwaardigerwijze is Nina altijd meer bekend gebleven als Nina *Bazin*. Zij heeft zich altijd met de goudhandel bezig gehouden. Ze telde haar geld per ‘cana’, per liter.” (Nooijen 1967)

Jan Meelis weet nog gegevens te melden van Regina in haar latere levensjaren. Regina Jacomina keerde na de begrafenis van haar echtgenoot met haar jonge kinderen terug naar haar “Mon Plaisir” op Aruba. Ze was schatrijk en heeft haar jeugdige kinderen als goede burgers opgevoed en naast haar zware taak van plantage-houdster haar geloof van Herv. Protestant overgedragen aan haar nakomelingen. Al haar drie kinderen bleven na hun trouwen woonachtig op plantage Mon Plaisir. Haar oudste dochter Magdalena werd moeder van twee zonen en twee dochters en werd op een maand na 49 jaar oud en overleed op 16 mei 1906. Zij schreef op 22 mei 1881 een Spaanstalige bijdrage in het album van haar moeder: Su apreciada hija Giuseppina M. Frigerio. Zoon en stamhouder Victorio kreeg zelfs acht nakomelingen: vier jongens en vier meisjes. Victorio stierf op 82 jarige leeftijd in 1941. Haar jongste dochter Angiolina kreeg zeven kinderen: één dochter en zes zonen. Angiolina werd bijna 80 jaar oud en stierf op 12 juli 1940. (gegevens ontleend aan Jan Meelis)

Pater R.H,. Nooijen (1967) weet nog te melden dat het huis op de Mon Plaisir plantage het eerste huis op Aruba zou zijn geweest met glasramen en dat Frigerio de eerste piano op Aruba gehad zou hebben. Uiteindelijk is het landgoed Mon Plaisir in eigendom overgegaan aan Alfredo Jesurun en H. Evertsz. De laatste bouwde er een nieuwe aloëoven.

> “Met de Royal Mail Stoomboot [Essegueio] is uit Engeland aangebracht eene stoommachine tot het koken van aloë-hars. Deze machine is bestemd voor *Aruba*, waarheen zij onmiddellijk verzonden wordt. Zij zal worden geplaatst op het erf *Mon* Plaisir, waar reeds de noodige gebouwen opgericht zijn. Deze machine kan ongeveer 2000 Imperial Gulloys in twaalf uren bereiden; met andere woorden, zij kan dagelijks 2500 kilo's leveren. — Men verwacht groot nut van deze onderneming voor de bevolking van *Aruba*. De grond is er zeer geschikt voor alóë-planten en men voorspelt zich dan ook uitbreiding van dezen tak van nijverheid aldaar. De ondernemers zijn de heeren H. Evertz en Cie. van dit eiland, en men mag op prijs stellen dat zij een betrekkelijk groot kapitaal in deze onderneming van dezen aard steken.” (*Het nieuws van de dag* 19 V 1881; *Algemeen Handelsblad* 16 V 1881; *De Tijd* 17 V 1881)

“Na jarenlang onderhandelen met diverse grond- eigenaren over de aankoopprijs van grond, die op de geprojecteerde wegen lagen, kon de Overheid in de jaren vijftig van de vorige eeuw eindelijk het zuidelijk deel van de vervallen plantage ‘Mon Plaisir’ verkavelen en aldaar een mooie woonwijk realiseren. Door naamgeving aan een van de wegen ‘Bazinstraat’ heeft de Overheid een brok Arubaanse geschiedenis van de 19de eeuw vastgelegd. Als erfenis liet Louis Bazin voor Aruba een mooie naamgeving voor een chique woonwijk met riante woningen als herinnering na, die verband hield met een stuk Arubaanse historie van slavernij, aloë en goud.” (Jan Meelis)

Poëziealbums: geschiedenis en modeverschijnsel

Poëziealbum, poesiealbum, liber amicorum, gastenboek, herdenkingsboek bij jubileum of huwelijk, vriendenboekje, het zijn allemaal namen voor nagenoeg eenzelfde doel om een bijdrage te leveren in een boekje of schrift van een nauw familielid, beste vriend of gastheer: een boekje waarin de eigenaar bijdragen verzamelt van mensen aan wie hij, om wat voor reden ook, een herinnering wil bewaren. (Thomassen & Van der Hoek 2000: 125 - 127) Er bestaat een uitgebreide literatuur over deze poëziealbums en het album amicorum.

Het liber amicorum ontstond honderden jaren geleden in de Duitse universitaire wereld. De studenten, die in de middeleeuwen vaak van universiteit naar universiteit zwierven, lieten op hun 'peregrinatio academica' hun Bijbels signeren door medestudenten en professoren. Vaak kwam bij de handtekening een klein versje, een opdracht of een tekening. Al snel werd de trend door de verschillende drukkerijen opgemerkt en ging men Bijbels drukken met meerdere blanco bladzijden voorin. De volgende stap was het drukken van boekjes met alleen blanco pagina's.
Zo'n album amicorum was niet alleen een aandenken voor de bezitter, het was ook een soort netwerken, en universitair cv., wellicht te vergelijken met het moderne face book. De albums werden in later eeuwen steeds luxer, waarbij de erin geschreven gedichten vaak prachtig versierd werden met illustraties. De populariteit was op zijn hoogst in de achttiende eeuw, toen het liber amicorum werd overgenomen door aristocraten, handelaren en kunstenaars en tot een statussymbool werd ter demonstratie van vriendenkring en relaties.
In het midden van de 19e eeuw veranderde het uiterlijk van het album in een soort cassette met losse blaadjes. Maar het verloor tegelijkertijd aan belang in de 'herenwereld'. De dames namen het over. Het losbladig systeem was geen groot succes en al snel werd het weer een echt boekje.
Het poëziealbum verloor vervolgens z'n positie als statussymbool en als cv. Het werd een boekje vol lieve gedichtjes en schattige plaatjes in Biedermeiersfeer, huiselijk, braafjes, netjes en hoffelijk. Aan het eind van de 19e eeuw namen de meisjes het poesiealbum over en kreeg het album de moderne vorm en inhoud. Het poesiealbum bleef vervolgens lang het domein van jonge meisjes totdat het 'vriendenboekje' werd geïntroduceerd. Het vriendenboekje wordt zowel door jongens als meisjes op de lagere scholen uitgedeeld. *(Ontleend aan en overgenomen van Wikipedia poëziealbums, liber amicorum)*
Deze albums zijn van belang voor "biografische gegevens over aanlegger en contribuanten, ze geven inzicht in de maatschappelijke context waarbinnen bezitter en inscriptoren zich bewegen, en ze bevatten een schat aan literair, heraldisch en iconografisch materiaal", ze zijn kortom een 'spiegel van hun tijd'. (Thomassen & Van der Hoek 2000: 125 – 127)) Dat is zo in algemeen literair-historische zin en geldt zeker ook voor het album van Regina Jacomina Croes. Kees Thomassen constateert ook nog: "Een opvallend kenmerk van het negentiende-eeuwse album is het grote aantal staaltjes van huisvlijt dat er in te vinden is: (penseel)tekeningen, borduurwerkjes, knipwerkjes, prikwerkjes, haarwerkjes enzovoort." (Thomassen 2004:51) Dat ontbreekt jammer genoeg helemaal in het album van Regina Jacomina Croes, wegens de eenvoudige uitvoering zonder enige noemenswaardige door de contribuanten bijgevoegd beeldmateriaal in de vorm van tekeningen of anderszins.

'Gratos recuerdos de una época feliz'
De Europese traditie breidde zich ook naar de Nieuwe Wereld uit, ook naar onze eilanden. Volgens John de Pool was het poëziealbum een product van een Curaçaose cultuurperiode die in 1935 toen hij zijn *Del Curaçao que se va* publiceerde helaas achter hem lag: 'Gratos recuerdos de una época feliz'. Ze getuigden volgens hem van de gastvrijheid die talloze passanten aan het einde van de 19e eeuw op Curaçao genoten, van het toenmalige culturele peil van de samenleving, van 'de vriendelijkheid en de bijzondere schoonheid van onze dames', en van een 'stukje geschiedenis, misschien een beetje sentimenteel, maar in ieder geval iets unieks'. John de Pool wijdde er enkele bladzijden aan in een apart hoofdstukje: "In deze albums wordt een verzameling spontane uitingen bewaard van de vele bezoekers, die onze gastvrije stranden hebben bezocht. Zij hebben op soms eenvoudige wijze, soms vernuftige wijze lof gebracht aan onze gastvrijheid,…" (*Del Curaçao que se va* (1935), vertaald als *Zo was Curaçao* 1961: 116 – 118)

De Pool geeft een mooie beschrijving van het uiterlijk van deze albums: "De omslag van fijn marokijn, soms fraai beschilderd, soms met zijde borduursels of metaal, voorstellende prachtige bloemruikers, vogels en vlinders of ook wel eens alleen het woord 'Album', bewaart in zijn binnenste calligrafische pronkstukken, autogrammen van mannen, die later belangrijke persoonlijkheden werden of die het tevoren reeds waren of het zelfs nu nog zijn…"
In het Spaanstalige Curaçaose culturele tijdschrift *Notas y Letras* (1886-1888) staan nogal wat bijdragen voor poëziealbums, op het eiland 'album de autografo' genoemd, een onderdeel van het normaal geachte sociaal verkeer van de lokale elite in die dagen. Het Arubaanse poëziealbum uit een zo vroege tijd als vóór de eeuwhelft was eenvoudiger van uitvoering.

De zeventien bijdragen zélf
Terwijl in 1803 de 'boschwagters' alleen maar met een kruisje of initialen moeizaam konden 'tekenen', hebben we in het album te maken met onderlegde personen. Uit het gebruikte handschrift valt af te leiden dat schrijven zo niet een dagelijkse bezigheid dan toch wel een zaak van routine was. Het vaak geschetste beeld van een 19e eeuws cultuurloos eiland blijkt eenzijdig.
Het schrift zelf is wel een wat armoedige variant op de luxe, aristocratische, rijkversierde albums uit dezelfde tijd van ontstaan in diverse Europese landen, met zijn eenvoudige donkerbruine kaft en een donkerblauwe rug. Het album verkeert overigens in slechte staat met op verschillende plaatsten nogal wat plakwerk. Maar het wordt gerestaureerd door het Archivo Nacional Aruba. Er zijn op vier 'illustraties' na, die kennelijk al in het schrift aanwezig waren, geen mooie kleurrijke plaatjes, tekeningen of andere versieringen. Het titelblad heeft niet meer dan de enigszins versierde eenvoudige tekst 'Album' en het jaartal 1847. Waarschijnlijk is het schrift geïmporteerd uit de Verenigde Staten, want verspreid in het schrift bevinden zich een paar illustraties met bijschriften: en de tekst New York, William Lewer, met diverse data uit 1838. Deze zal de drukker van het schrift zijn.
De illustraties betreffen echter wel getekende prenten van uitstekende kwaliteit, 'Monks and the Jew' waarop twee mannen door een raam naar binnen gluren naar een man die aan een tafel zit met een aantal boeken voor zich, ondertekend maar onleesbaar, gedateerd New York William Lewer, June 1, 1838. Een tweede tekening betreft een portrettekening van M. Strakosch, 'pianist of the Emporer of Russia', de derde een portrettekening van Joe Miller, in the character of Teage[s]; New York Jemima M. Lewer, oct. 1, 1838…, en tenslotte George [onleesbaar] Oliver introduced to the respectable Old Gentleman, van een man en een aantal jongere toeschouwers, een tekening door R. Miller, New York William [Lewer] June 3, 1838. Het zijn stuk voor stuk illustraties die helemaal los staan van de in het album geschreven versjes.
Door de slechte kwaliteit van het papier zijn op de achterkant van de beschreven pagina's soms teksten nog zichtbaar. Het vochtige, tropische klimaat waarin het album bewaard is zou hier ook oorzaak van kunnen zijn.
Desondanks zijn de meeste teksten nog redelijk tot goed leesbaar in het sierlijke handschrift van de 19e eeuw: en dat in een schrift van meer dan 170 jaar oud. Jammer genoeg zijn er enkele teksten die niet meer ontcijferd kunnen worden, wat met name jammer is voor de enige Engelstalige tekst van het album.

Wat vertellen de zeventien verzen ons?
De bijdragen zijn over het algemeen kort, soms zelfs niet meer dan een kwatrijn, maar dergelijke teksten voor poëziealbums moeten immers bij voorkeur op één (rechter) pagina passen. Eén tekst is een uitzondering op deze regel met een lengte die anderhalve pagina beslaat.
De inhoud van de versjes is, zoals de traditie dat immers wil, vooral moraliserend, belerend en braaf. Dat levert dus niet zo veel interessants op, ook al omdat de versjes bovendien weinig persoonlijk zijn. De ondertekening met woorden als 'UEd broeder', 'Uwe welm[enende] Nicht', 'Uw liefheb[bende] Neef' of 'Uwe Heilw[ensende] Vriendin' compenseert dat onpersoonlijke evenwel een beetje. Interessanter dan de traditionele inhoud is de belezenheid die uit de weergegeven versjes blijkt. Zo worden de bijdragen, hoewel niet origineel, toch interessant. Van een voorbeeld is de bron in elk geval bij naam bekend.

Het eerste gedicht dateert van 21 september 1847 en is van haar Regina's broer Anth. Croes. Het is een gaaf gedicht in de traditie van de bekende poesiealbums, zonder enige specifieke inhoud, maar knap (over)geschreven in een vast en sierlijk handschrift. Er is geen aanhef die meldt dat het gedicht voor Regina bestemd was. Het handschrift verraadt de geoefende schrijver. De inhoud verwoordt het romantische levensgevoel van gelukkig welbevinden, zoals in een van de uitingen van de 19^{e} eeuwse romantiek. Elke lokale component ontbreekt.

In 't ruisschend lommer dezer bomen
Waar stille rust het harte vleit
Verdwijnen, vrij van angst en zorgen
Mijn dagen in tevredenheid
Hier leef ik eindelijk voor mij zelven
Hier vormt mijn hart geen ijdlen wensch
'K geniet den waren zielvreden
Den hoogsten heilstaat voor den mensch.
Niets, niets ontbreekt mij hier aan 't leven
Mijn melk is fris mijn vruchten zoet
De luchtjens zuiver die me omwaijen
De bloemen groeijen bij mijn voet
Zoo soms een akelig dreigend onweer'
Een oogenblik mijn hart verschrikt
Weldra verdwijnen all' die wolken
Terwijl de regen boog 't verkwikt.

UEd broeder
Anth. Croes

Den 21 September
1847

Inhoud en vorm roepen de vraag op waar het gedicht oorspronkelijk vandaan komt. Omdat er geen titel is, wordt dat zoeken nog moeilijker. Het is me dan ook (nog) niet gelukt de auteur ervan te achterhalen.

Boekenbezit en leescultuur

Van het langste gedicht in het album dat de titel 'Jongelingsklagt' draagt, kon via de titel de oorspronkelijke auteur achterhaald worden. Het werd geschreven door de Nederlandse dominee Anton Maurits Berkhout (1813 – 1845). Het origineel verscheen in de *Nederlandsche Muzen-almanak* , vol. 17, 1834: 44-46, en heeft als ondertitel 'Bij de lente' die in de bijdrage aan het album, gedateerd 22 januari 1870, ontbreekt. Verder is het gedicht gekopieerd. Het is een droevige liefdesklacht van een eenzame jongeling. Of de klacht persoonlijk aan de inmiddels toch niet meer zo jonge Regina gericht is valt niet op te maken – ze was inmiddels immers al vijftig jaar. De naam van de schrijver lijkt opzettelijk weggewerkt – of zouden het toch de tranen van de klagende jongeling geweest zijn die de naam hebben weggewist?

Het zal duidelijk zijn dat we met een romantisch smachtend hart te maken hebben, vol van leed omwille het ontbreken van een geliefde. Ook hier vinden we niets wat op lokale context zou slaan. Inhoudelijk is de albumbijdrage dus nauwelijks interessant, maar ze roept wel de vraag op hoe iemand op het eiland in 1870 een gedicht overschrijft dat al in 1834 in een Nederlandse almanak verschenen is. Was die almanak bekend of kwam het gedicht via een andere weg naar het eiland? Dat is een intrigerend probleem rond boekenbezit en leescultuur in het Aruba van de 19^{e} eeuw, die voorlopig nog niet beantwoord is. Johan Hartog schrijft in *Aruba, zoals het was zoals het werd* (1953; 1980: 174-321) uitgebreid over Aruba in de 19^{e} eeuw, maar oordeelt over het culturele leven negatief: "Cultureel gesproken is er (…) weinig wat historisch van belang is." (Hartog 1980: 303) Was hij misschien toch te negatief? In *De Curaçaosche Courant* vinden we geregeld meldingen dat er brieven 'ter 'koloniale secretary klaar liggen om opgehaald te worden, ook aan Louis Bazin. We kunnen er in elk geval van uitgaan dat *De Curaçaosche Courant* ook op Aruba in beperkte kring gelezen werd.

Kopie of origineel?

Het overgrote deel van de bijdragen lijkt overgeschreven van bestaande voorbeelden, zoals "Ligt zullen deez beschreven blâren, / Na ommezwaai van veele jaren / Zoo duurzaamheid hun lotsdeel zij, / U nog herinneren aan mij," enz. van Uwe welm. Nicht Constancia Thielen op 16 oktober 1847.

Maar dan komen we toch ook de in het Frans geschreven bijdrage van Louis Bazin tegen die daarop een uitzondering zou kunnen zijn. Want zijn albumbijdrage luidt 'Le Diz Novembre', de tiende november, de verjaardag van zijn vrouw Regina Jacomina Croes. Hij schrijft dus een verjaardagsgedicht voor zijn vrouw in haar album. Het korte gedicht verraadt originaliteit in zijn persoonlijke uitdrukking van zijn genegenheid voor zijn echtgenote, die evenwel verwoord wordt in een literaire vorm die eerder tot de rijmkunst dan tot de dichtkunst gerekend kan worden..

Le Diz Novembre, c'est ta fête
Ce jour qui nous revient tous les ans,
D'un an peze en vain sur ma tête
Sans changer rien à mes sentiments
En vain de printemps passé et revient
La feuille reverdit et tombe
L'oiseau qui chante chaque matin
La fraicheur des bois et l'ombre,
N'est pas heureux, de sa Liberté
Plus que moi assis à ton côté.

Interessant is zijn datering op de negende maand, waar wij november nu als de elfde maand zien. Met een aantal aan de jaargetijden en rond flora en fauna ontleende natuurbeelden belijdt Louis Bazin dat de natuur in haar vrijheid niet gelukkiger is dan hij aan de zijde van zijn vrouw: blad en vogel, de frisse schaduw in de bossen "is niet gelukkiger, in haar vrijheid, dan ik gezeten aan jouw zijde."

Dat Louis Bazin in 1847 in het Frans schreef is niet verwonderlijk omdat hij immers uit Frankrijk afkomstig was, zo droeg de tweede echtgenoot van Regina Jacomina Croes, de Italiaan P.G. Frigerio op 17 augustus 1861 een gedichtje in het Italiaans bij. Frans was overigens in het algemeen niet zeer zeldzaam. Ook 'uwe welmenende nicht' Magdalena S. Croes schreef op 25 mei 1852 een Franstalig gedichtje in het album:

L'album où vous [inserire]
Quelques accords de ma lyre
Pourra toujours te dire
Les accents de l'amitié.

Er bevonden zich meer Franse families op het eiland. Beaujon en Ponson waren bijvoorbeeld Frans(talig)e immigranten. (Alofs & Merkies 2001: 17) Werd er bovendien op Curaçao al niet in de jaren twintig en dertig van de 19e eeuw toneel in het Frans opgevoerd door een gezelschap dat het motto "On fait ce qu'on peut, mais non ce qu'on veut' voerde? (Rutgers 1988) In 1870 werd rond de affaire W.K.C. Sassen *Une Révolution à Curaçao* gepubliceerd, in 1872 – 1873 zou het Franstalige blad *L'Echo de Curaçao* verschijnen. Frans was een van de talen naast allerlei andere Europese.

Een bijzondere albumbijdrage is die van Constancia Thielen op 16 oktober 1847, omdat daarin helemaal volgens de literaire traditie van de in die tijd modieuze dichtgenootschappen, klassieke verwijzingen worden genoemd als Phebus – Phoebus is de bijnaam van de Griekse zonnegod Apollo - en Morpheus – de Griekse god van dromen en slaap - in een aan die tijd gangbare vorm van beeldspraak. Het is het enige gedicht in dit album dat zich zo aan classicistische versieringskunst te buiten gaat. Ze verraadt wel belezenheid, al zou een gewoon mens zeggen dat hij bij zonsopkomst van zijn bed opstond.

Nauwelijks zag ik de eerste stralen
Van Phebus goude zon op Floras tuinen dalen
Of ik verliet 't altaar aan Morphe toegewijd,

De rest van de bijdrage is dan vervolgens weer in de traditionele stijl van een poesiealbum, met name aan het slot:

Ik had u een bloempje beloofd, ik verzuimde dus geen [tijd]
Maar vloog naar bloemenriik, waar ik Lelïe, Tulp en Rozen
Narcis en Hyacinth van afgunst heb doen blozen
Want mijn keus was bepaald en uit Vriendschap geschied
Ontvang dit bloempje dus, het heet, Vergeet mij niet

Het gedichtje draagt alle kenmerken van gekopieerd te zijn naar een bestaand voorbeeld. Daarom is het jammer dat geen van de bijdragen blijk geeft van een dichtersader, zoals er in *De Curaçaosche Courant* van die dagen toch vele vloeiden. De gedichten leunen dicht aan bij de 19^{e} eeuwse Nederlandse domineespoëzie van huiselijkheid en klein geluk in een stijl vol

vergelijkingen en beeldspraak betreffende de levensloop. Een mooi voorbeeld daarvan is het Spaanstalige gedicht, op 21 april 1889 (over)geschreven door Maria [Isoli] Raven, met zijn mooie rijmschema en de volgehouden vergelijking tussen leven en poëziealbum:

Nuestra vida es un album
Donde el destino
Va pintando las paginas
A su capricho;
Que el cielo hermosa
Pinte las de tu vida
Color de rosa.

Het is duidelijk dat sommigen er eens echt voor zijn gaan zitten om iets moois neer te pennen, anderen maken zich er een beetje met de minste moeite van af, zoals de obligate bijdrage van 'Uw welm. Neef' Jacob Thielen op 18 october 1847:

Als gij eens uw Album ziet
En uwe vrienden wilt gedenken
Vergeet dan uwen neef ook niet
Die u dit blaadje wilde schenken.

In de 19e eeuwse poëziealbums wordt nog wel eens onderscheid gemaakt tussen coryfeeën albums en eenvoudiger familiealbums. Uit de eerste vorm moet de status van de bezitter blijken, uit een soort snobistisch netwerk van 'zie eens hoeveel belangrijke mensen tot mijn kennissen of zelfs vriendenkring behoren' óf – de tweede mogelijkheid - als een album van familie, vrienden en bekenden. Het album van Regina Jacomina Croes behoort in al zijn eenvoud tot de tweede categorie. Van de familie schreven de twee echtgenoten Louis Bazin en Pietro Guiseppe Frigerio, de twee broers Anthony en Borchard S., zuster Susanna Maria Schultz, dochter Guiseppina M. Frigerio, nicht Constancia Thielen en Magdalena S. Croes, neef Frederik Bennebroek Gravenhorst en Jacob Thielen, vriendin Anna E. van der Biest en tenslotte twee onbekenden en Gerard Evert Zeppenfeldt en Maria [ ]lina Raven.

Het grote belang van dit gelukkig weergevonden album bestaat uit de zeldzaamheid ervan. Dat er poëziealbums op Curaçao waren aan het einde van de 19e eeuw was bekend, maar nu hebben we ook een exemplaar uit Aruba, waar het verschijnsel dus ook bestond, en wel op een zo ongebruikelijk vroeg tijdstip. Het album biedt ons naast de versjes en gedichten inzicht in het sociale leven van een vooraanstaande Arubaanse familie, maar ook in ruimer verband op de multi-linguale taalsituatie op het eiland, de leescultuur en de schrijfkunst van die dagen, als ook de Nederlands–Europese culturele oriëntatie van de protestantse eilandelijke elite rond het midden van de 19e eeuw.

Literatuur:

Alofs, Luc & Leontien Merkies (2001). *Ken ta arubiano?Sociale integratie en natievorming op Aruba 1924 – 2001.* Aruba: Van Dorp.

Coomans, Henny E. (red.) 2005. *Aruba en Papiamento; twee vroeg-Papiamentse protestantse uitgaven van Aruba door Abraham van Dragt (1847) en ds. Nicolaas A. Kuiperi (1864)*. Willemstad FPI / Bloemendaal SLA.

Eldermans H.W. (1934). Het protestantisme op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire. *Gedenkboek Nederland – Curaçao 1634-1934* Amsterdam: J.H. de Bussy.

Gaay Fortman B. de (1927/1928). Curaçao en onderhoorige eilanden 1816 – 1828. *West-Indische Gids* jrg. 9 en 10.

Johan Hartog (1953). *Aruba, zoals het was, zoals het werd. Van de tijd der indianen tot op heden*. Oranjestad: De Wit Stores.

Krafft, A.J.C. (1951). *Historie en oude families van de Nederlandse Antillen. Het Antilliaanse patriciaat*. 's-Gravenhage: M. Nijhoff.

Meelis, Jan. *De geschiedenis van de woonwijk "MON PLAISIR"*. *www.historiadiaruba.aw geraadpleegd 12 juli 2015.*

Nooijen R.H. (1967). 'Aruba Nostra Mon Plaisir herinnering aan Franse immigranten'." *Amigoe* 8 februari 1967.

Pool, John de (1961). Zo was Curaçao. *Antilliaanse Cahiers* IV-1-4.

Rutgers, Wim (1988). *Het nulde hoofdstuk van de antilliaanse literatuur*. Oranjestad: Charuba.

Rutgers, Wim (1996). *Beneden en boven de wind; Antilliaanse literatuur*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Thomassen, Kees (1990). Vrienden- of dichtrenrol? *Alba amicorum. Vijf eeuwen vriendschap op papier gezet: het album amicorum en het poëziealbum in de Nederlanden*, Maarssen/'s-Gravenhage 1990, p. 161-169.

Thomassen, Kees & Klaas van der Hoek (2000). Drie broertjes op reis; De alba amicorum van Homme, Juw en Pieter van Harinxma. *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis.* Leiden: Jaargang 7. Nederlandse Boekhistorische Vereniging 125 – 127.

Thomassen, Kees (2004). De alba van Samuel Johannes van den Bergh (1814-1868); Vriendschapsblijken of autografenjagerij? Leiden: *Nieuw Letterkundig Magazijn*. Jaargang 22: 49 – 55.

Wikipedia
https://nl.wikipedia.org/wiki/Poesiealbum; https://nl.wikipedia.org/wiki/Liber_amicorum